

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Zielonej Górze

LZG – 4101-017-02/2014

P/14/044

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

I. Dane identyfikacyjne kontroli

Numer i tytuł kontroli	P/14/044 – Readaptacja społeczna skazanych na wieloletnie kary pozbawienia wolności
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Zielonej Górze
Kontrolerzy	1. Mariusz Migdał, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr 91630 z dnia 22.09.2014 r. 2. Oskar Zadrejko, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr 91631 z dnia 22.09.2014 r. (Dowód: akta kontroli str. 1-4)
Jednostka kontrolowana	Areszt Śledczy w Międzyrzeczu, ul. Młyńska 21, 66-300 Międzyrzecz, zwany dalej „AŚ” lub „jednostka penitencjarna.”
Kierownik jednostki kontrolowanej	Dyrektorem Aresztu jest od 8.10.2010 r. ppłk mgr Adam Gorczyński. (Dowód: akta kontroli str. 5)

II. Ocena kontrolowanej działalności

Ocena ogólna

W okresie objętym kontrolą NIK, tj. od 1 stycznia 2012 r. do 19 listopada 2014 r. w Areszcie Śledczym w Międzyrzeczu podejmowana była praca ze skazanymi na wieloletnie kary pozbawienia wolności, mająca na celu readaptację społeczną po opuszczeniu jednostki penitencjarnej, polegająca w szczególności na: indywidualnym zastosowaniu właściwych środków oddziaływania (pracę, zajęcia kulturalno-oświatowe, kontakt z bliskimi), udziale w programach readaptacyjnych oraz w przygotowaniu do życia po zwolnieniu z jednostki penitencjarnej.

W latach 2012-2014 (do 30 czerwca) w AŚ przeprowadzono 101 programów resocjalizacyjnych, z czego 6% stanowiły programy oparte na szerokich podstawach teoretycznych. Odnosić należy, iż 4 z 10 objętych kontrolą programów posiadało walor readaptacyjny. Natomiast pozostałe 6 programów, poza osiągnięciem celów edukacyjnych, nie gwarantowało skutecznej zmiany wyuczonych i utrwalanych latami zachowań.

Podejmując działania readaptacyjne AŚ współpracował z wieloma instytucjami, w tym z organami samorządu terytorialnego, kuratorami sądowymi, organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi. Pracownik Aresztu brał czynny udział w pracach Rady Terenowej do Spraw Społecznej Readaptacji i Pomocy Skazanym. AŚ jest przygotowany logistycznie i kadrowo do readaptacji społecznej skazanych na wieloletnie kary pozbawienia wolności.

Osadzonym zapewniono ustawowe normy powierzchni mieszkalnej, jak też stworzono odpowiednią infrastrukturę przeznaczoną na potrzeby działalności kulturalnej, oświatowej, korzystania z wolności religijnej oraz utrzymywania więzi z rodziną, kontaktów z obrońcami, kuratorem sądowym, przy zachowaniu dostępności osadzonych do tej infrastruktury, określonej porządkiem wewnętrznym Aresztu.

Służby penitencjarne AŚ posiadały właściwe kwalifikacje do realizacji oddziaływań na skazanych, ukierunkowanych na ułatwienie im readaptacji społecznej po opuszczeniu jednostki penitencjarnej, w szczególności poprzez działania kształtujące właściwe postawy osadzonych dzięki uczestnictwu w programach resocjalizacyjnych.

Prawidłowo wykorzystano Fundusz Pomocy Pokrzywdzonym i Pomocy Postpenitencjarnej.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

1. Ustalenia wstępne.

Opis stanu
faktycznego

1.1. Areszt Śledczy w Międzyrzeczu pełni funkcję¹: aresztu śledczego z zakładem karnym (ZK) typu zamkniętego dla mężczyzn odbywających karę po raz pierwszy, w tym chorych na cukrzycę insulinozależną oraz poruszających się na wózku inwalidzkim, za wyjątkiem osób zakwalifikowanych jako niebezpieczne.

Zarządzeniem z 28.06.2013 r. (wcześniej z 30.12.2011 r.) dyrektor AŚ określił porządek wewnętrzny obowiązujący osadzonych w jednostce, który odpowiada wymogom określonym w § 14 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności².

(Dowód: akta kontroli str.7-8, 9-20)

1.2. Według stanu na dzień 31.12.2012 r. w AŚ przebywało 378 osadzonych, zaś wg stanu na 31.12.2013 r. – 364 osadzonych i wg stanu na 30.06.2014 r. – 375 osadzonych, w tym 328 odbywających karę pozbawienia wolności tj. 87,5% osadzonych.

Według stanu na dzień 29.09.2014 r. karę pozbawienia wolności odbywało 284 osadzonych, z czego karę pozbawienia wolności na okres 5 lat lub wyższy odbywało 50 osób (18,2% odbywających karę pozbawienia wolności), w tym: 1 (2,0%) skazany z wyrokiem dożywotniego pozbawienia wolności, 8 (16,0%) z wyrokiem 25 lat, 41 (82,0%) z orzeczoną karą na okres 5 lat lub dłuższy.

Głównym powodem zmniejszenia liczby osadzonych, jak wyjaśnił dyrektor AŚ, był remont dachu pawilonu penitencjarnego. W ocenie dyrektora AŚ zauważalne było, na przestrzeni lat zmniejszenie liczby osadzonych we wszystkich jednostkach penitencjarnych, położonych na terenie okręgu szczecińskiego.

(Dowód: akta kontroli str.21, 99-102, 126-127)

1.3. Spośród skazanych na wieloletnie kary pozbawienia wolności (5 lub więcej lat), 40 osadzonych (80,0%) odbywa karę w systemie programowego oddziaływania (art. 81 pkt 1 Kodeksu Karnego Wykonawczego - kkw³), 10 w systemie zwykłym (art. 81 pkt 3 kkw).

Z wymienionej wyżej liczby skazanych 44 (88,0%) odbywa karę w zakładzie karnym typu zamkniętego (art. 70 § 1 pkt 1 kkw), a 6 w zk typu półotwartego⁴ (art. 70 § 1 pkt 2 kkw).

¹ Wg zarządzenia Dyrektora Generalnego Służby Więziennej Nr 55/13 z 20.12.2013 r. w sprawie określenia przeznaczenia zakładów karnych i aresztów śledczych.

² Dz. U. Nr 152, poz. 1493.

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 ze zm.), zwana dalej „kkw”

⁴ Wg Zarządzenia Nr 55/13 DG SW z 20.12.2013 r. w sprawie określenia przeznaczenia zakładów karnych i aresztów śledczych - § 1 – załącznik IV. W zakładzie karnym typu zamkniętego mogą przebywać skazani zakwalifikowani do odbywania kary w warunkach zakładu karnego półotwartego, jeżeli są niezbędni do obsługi jednostki a także skazani objęci realizacją umowy o zatrudnieniu, jeżeli zostali awansowani w tejże jednostce.

W AŚ nie przebywały osoby skazane na wieloletnie kary pozbawienia wolności za przestępstwa określone w art. 197 – 203 Kodeksu karnego⁵ popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych⁶.

(Dowód: akta kontroli str.21, 22-23, 35-37, 38-39)

1.4. Liczba skazanych ogółem, objętych instytucją przygotowania do zwolnienia zastosowaną wyłącznie przez komisję penitencjarną (art. 164 § 1 kkw), wynosiła w okresie 2012 – I półrocze 2014 odpowiednio: 20, 25 i 31. Nie odnotowano osadzonych przeniesionych do AŚ z nałożonym okresem przygotowania z innej jednostki penitencjarnej.

Spośród ogółu skazanych na kary wieloletniego pozbawienia wolności objęto w tym czasie przygotowaniem, w ww. trybie, odpowiednio: 3, 6, 1 osadzonych, z czego 2 osadzonych zwolniono z jednostki penitencjarnej w związku z orzeczeniem warunkowego przedterminowego zwolnienia (w 2013 r. i w I półr. 2014 r.). Okresy przygotowania do zwolnienia⁷ ustanawiane przez komisję penitencjarną trwały co najmniej 6 miesięcy⁸ (program wolnościowy realizowany przy współpracy z kuratorem zawodowym).

Odnosnie przesłanek decydujących o długości przedmiotowego okresu, dyrektor AŚ wyjaśnił, że wniosek do komisji penitencjarnej w sprawie ustalenia ww. okresu sporządza wychowawca wspólnie z osadzonym i na jego prośbę. Wychowawca każdorazowo informuje osadzonego o możliwości ustalenia ww. okresu, w szczególności kiedy osadzony nabywa uprawnienia do warunkowego przedterminowego zwolnienia (w AŚ w Międzyrzeczu po odbyciu połowy kary). Wówczas to, pomimo że skazany posiada odległy termin końca kary, to jednak w każdej chwili istnieje możliwość opuszczenia przez niego jednostki penitencjarnej z uwagi na warunkowe przedterminowe zwolnienie, stąd komisja penitencjarna określa przedmiotowy termin, oczywiście na wniosek osadzonego.

Wyjaśnienia dyrektora AŚ znajdują potwierdzenie w dokumentacji dotyczącej określenia terminu do przygotowania się osadzonego do życia po zwolnieniu, takiej jak m.in. sprawozdania z rozmów osadzonego z wychowawcą⁹, wnioski wychowawcy do komisji penitencjarnej, decyzje komisji penitencjarnej w sprawie ustalenia okresu, o którym mowa w art. 164 § 1 kkw.

Na dzień 4.11.2014 r. w AŚ przebywało 49 skazanych na wieloletnie kary pozbawienia wolności. Z uwagi na odległy termin końca kary, w wielu przypadkach skazani nie nabyli uprawnień do ustalenia okresu, o którym mowa w art. 164 §1 kkw lub nie wyrazili chęci na tym etapie odbywania kary objęcia w/w okresem. Jednostka penitencjarna w ramach działań w trybie art. 164 §1 kkw, w każdym przypadku ustalenia w/w okresu przez komisję penitencjarną, nawiązuje kontakt z kuratorem sądowym Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej przy Sądzie Rejonowym w Międzyrzeczu.

(Dowód: akta kontroli str.24, 25-26, 76-82, 59, 162-164, 454)

1.5. W AŚ funkcjonują komórki organizacyjne: kierownictwo, Dział Penitencjarny, w którym znajdują się 2 Oddziały Penitencjarne nr 1 i nr 2, Dział Ochrony, Dział Ewidencji, Dział Finansowy, Dział Kwaternistrzowski i Służba Zdrowia. Jednostka nie posiada Działu Terapeutycznego oraz Oddziału N (dla niebezpiecznych osadzonych).

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.) zwana dalej „kk”

⁶ Określonych przez biegłych.

⁷ Liczone od daty ustalenia okresu przygotowania do daty końca kary

⁸ Okresy te były ustanawiane, gdy skazani mieli do końca odbywania kary od 1 roku 11 dni do 4 lat 5 miesięcy 27 dni

⁹ Prowadzonych zgodnie z zarządzeniem nr 2/04 DG SW i ustalonym w AŚ Porządkiem wewnętrznym

Dyrektor AŚ wyjaśnił m.in., że funkcjonariusze pełniący służbę na stanowisku psychologa prowadzą oddziaływania wobec osób uzależnionych m.in. od alkoholu, w formie krótkiej interwencji. Oddziaływania terapeutyczne realizowane są w ramach systemu terapeutycznego poza oddziałem terapeutycznym i mają charakter indywidualny.

W latach 2012 – I półrocze 2014 Krótką Interwencją terapeutyczną objęto łącznie 184 osadzonych, w tym 69 (37,5%) uzależnionych od alkoholu.

Pozostałe osoby uzależnione, których termin końca kary jest odległy kierowane są do systemów terapeutycznych w oddziałach terapeutycznych znajdujących się w innych zakładach karnych. W badanym okresie skierowano w tym trybie łącznie 29 osadzonych, w tym: 18 uzależnionych od alkoholu i 11 od środków odurzających lub psychotropowych.

(Dowód: akta kontroli str.27-34, 76-82, 96-98)

1.6. Jednostka penitencjarna nie posiada wewnętrznych uregulowań w zakresie readaptacji społecznej skazanych. Stosowane są uregulowania prawne zawarte w kkw i rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych¹⁰.

(Dowód: akta kontroli str.22-23)

1.7. W badanym okresie zwolniono z AŚ: 2012 r. – ogółem 338 skazanych, w tym 302 w związku z odbyciem kary i 36 skazanych po warunkowym przedterminowym zwolnieniu; 2013 r. – 372, w tym odpowiednio 322 i 50; do 30.06.2014 r. – 174, w tym odpowiednio 149 i 25.

W tym czasie zwolniono po wieloletnim wyroku pozbawienia wolności:

- 2012 r. – 7 skazanych, w tym 5 w związku z odbyciem kary i 2 po warunkowym przedterminowym zwolnieniu,
- 2013 r. – 2 skazanych po warunkowym przedterminowym zwolnieniu,
- I półrocze 2014 r. – 2 skazanych, w tym 1 w związku z odbyciem kary i 1 po warunkowym przedterminowym zwolnieniu.

(Dowód: akta kontroli str.59)

1.8. W badanym okresie zagadnienia związane z niniejszą kontrolą NIK, były przedmiotem dwukrotnej kontroli AŚ przez Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Szczecinie (OISW):

- 2013 r. (29-30.04) – w zakresie „1. Realizacja programów resocjalizacyjnych pod kątem adekwatności i jakości oferty zakładu karnego do potrzeb oddziaływań penitencjarnych wobec skazanych. 2. Sprawdzenie efektywności wykorzystania przez kadrę penitencjarną nabytych umiejętności podczas kursów i szkoleń.”, za okres 1.01.2012 r. – 29.04.2013 r. Kontrola ustaliła m.in., że: w ww. okresie wprowadzono do realizacji 23 programy resocjalizacyjne, co do ich ilości i jak i tematyki OISW nie wniósł zastrzeżeń. Stwierdzono jedyne uchybienie – brak dokumentacji programu „Wena projekt”. Wszystkie programy, z wyjątkiem ww., prowadzone były w oparciu o dokumentację, która „na ogół” sporządzana jest zgodnie z Zarządzeniem nr 2/04 DG SW¹¹, poza brakami, m.in.: sposobu oceny efektów programu (5 programów), nie wskazania źródeł finansowania oraz szczegółowego kosztorysu realizowanego programu (odpowiednio 3 i 5). W Areszcie brak jest osób przeszkolonych w ramach programu ART,

¹⁰ Dz. U. z 2013 r. poz. 1067.

¹¹ Zarządzenie Nr 2/04 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 24 lutego 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych, zwane dalej „zarządzeniem Nr 2/04”.

a w zakresie programu DULUTH przeszkolono 2 osoby. Działalność Aresztu w zakresie realizowanych programów readaptacyjnych OISW określiła jako „wyróżniającą”, nie stwierdzając żadnych nieprawidłowości, a ujawnione błędy mają charakter uchybień wymagających poprawek, i nie skutkują błędami o charakterze systemowym. W celu usprawnienia przedmiotowej działalności Aresztu, OISW polecił uzupełnienie dokumentacji i realizację programu „Wena projekt” oraz usunięcie ww. braków w dokumentacji programów. Zalecenia zostały wykonane.

- 2014 r. (30.05) – w zakresie „Oddziaływania penitencjarnego: indywidualizacja wykonania kary pozbawienia wolności, w tym: adekwatność programowych oddziaływań do zdiagnozowanych deficytów; dokumentowanie prowadzonych oddziaływań” w okresie od 1.01.2013 r. do 30.05.2014 r. OISW stwierdził, że „oddziaływania podejmowane przez kadrę penitencjarną w kontrolowanym okresie należy ocenić pozytywnie, indywidualizacja wykonania kary pozbawienia wolności, w tym adekwatność programowych oddziaływań do zdiagnozowanych deficytów oraz dokumentowanie prowadzonych oddziaływań, prowadzona jest na wysokim poziomie. (...) W trakcie kontroli nie stwierdzono żadnych nieprawidłowości, stwierdzone pojedyncze błędy mają charakter uchybień, wymagają poprawek i wdrożenia procedur, które skutkowałyby uniknięciem podobnych uchybień w przyszłości”.

(Dowód: akta kontroli str.60-67, 68-75)

2. Warunki bytowe osób skazanych na wieloletnie kary pozbawienia wolności w zakładach karnych

Opis stanu
faktycznego

2.1. Pojemność AŚ wynosiła: 407 miejsc zakwaterowania dla osadzonych (na 31.12.2012 r. i 31.12.2013 r.) i 408 miejscami na 30.06.2014 r.

Wg stanu na 24.10.2014 r. Jednostka dysponowała 113 celami o łącznej powierzchni 1 343,21 m², w tym 6 mieszkalnymi jednoosobowymi (łącznie 35,6 m²), 102 mieszkalnymi wieloosobowymi (1 306,0 m²)¹², 1 dla niepełnosprawnych poruszających się na wózkach inwalidzkich (dwoosobowa – 8,2 m²), 2 dla chorych (jednoosobowe – łącznie 11,6 m²) oraz 2 izolacyjnymi (jednoosobowe – łącznie 11,6 m²).

W AŚ przestrzegano ustawowej normy 3 m² powierzchni w celi mieszkalnej przypadającej na skazanego (art. 110 § 2 kkw)¹³. Osadzeni w tych celach posiadają prywatny sprzęt audiowizualny, telewizyjny, radiowy, zgodnie z trybem określonym w § 15 Porządku wewnętrznego obowiązującego w jednostce.

(Dowód: akta kontroli str.83, 84-95, 9-18, 102-104)

Ponadto przeznaczono na potrzeby: działalności kulturalno-oświatowych 6 pomieszczeń o pow. 111,62 m² (świetlice: radio, telewizja, prasa, książki); działalności społecznej – 1 pomieszczenie o pow. 26,44 m² (sala wokand); korzystania z wolności religijnej – 1 pomieszczenie (kaplica) o pow. 25,84 m²; utrzymywania więzi z rodziną i innymi osobami bliskimi – 4 pomieszczenia o pow. łącznej 138,20 m², w tym sala o 14 miejscach (stolikach) umożliwiających bezpośredni kontakt, sala 3 stanowiskowa do kontaktu niebezpośredniego i 2 sale do widzeń bezdзорowych /w tym 1 nie monitorowana/; kontaktów z obrońcą i kuratorami – 3 pomieszczenia o pow. 27,6 m² (sale przesłuchań).

¹² 18 dwoosobowych, 16 trzyosobowych, 60 czteroosobowych, 8 dziewięcioosobowych

¹³ Jak wykazały przeprowadzone w toku kontroli NIK oględziny 10 cel mieszkalnych, w których znajduje się co najmniej 1 skazany na wieloletnią karę pozbawienia wolności.

W infrastrukturze przeznaczonej do widzeń z rodziną znajdują się kąpki zabaw dla dzieci w sali widzeń i sali widzeń bezdopowowej, a w WC dla odwiedzających zlokalizowano przewijak dla dzieci.

AŚ nie dysponuje infrastrukturą przeznaczoną do nauczania (przywieszne szkoły) i zatrudnienia osadzonych (przywieszne przedsiębiorstwa, warsztaty).

(Dowód: akta kontroli str.84-95, 102-104, 488)

Określając potrzeby jednostki penitencjarnej w zakresie infrastruktury dyrektor A. Górczyński wyjaśnił m.in.:

1. Niewątpliwie jednym z ważniejszych problemów w zakresie skutecznej readaptacji jest brak odpowiednich warunków do realizacji zdań z zakresu sportu, czyli boiska o twardej np. betonowej nawierzchni. Sytuacją najbardziej komfortową byłoby posiadanie odpowiedniego zaplecza w tym także w formie sali gimnastycznej co pozwoliłoby zwiększyć, uatrakcyjnić i urozmaicić formy oddziaływań resocjalizacyjnych.

2. Kolejnym problemem, z którym boryka się dział penitencjarny w pracy z osadzonymi to brak odpowiedniej ilości pomieszczeń dydaktycznych. W roku bieżącym wyremontowano jedno pomieszczenie zlokalizowane w piwnicy pawilonu A, które w przyszłości przeznaczone zostanie na potrzeby zajęć dydaktycznych. Przeszkodami w modernizacji kolejnych pomieszczeń jest oprócz braku środków finansowych niski stan wody gruntowej przy budynku penitencjarnym A.

3. W Areszcie Śledczym w Międzyrzeczu, przy pawilonie A funkcjonują trzy pola spacerowe. Jednak są one zbyt małe aby można uatrakcyjnić spacer osadzonym poprzez np. prowadzenie zajęć rekreacyjnych lub sportowych. Tylko na jednym z nich istnieje możliwość umieszczenia stołu do tenisa stołowego (przedsięwzięcie zaplanowane do realizacji na wiosnę 2015r.). Pozostałe pola spacerowe nie pomieszczą żadnego sprzętu do ćwiczeń w sposób umożliwiający swobodne spacerowanie, w tym również ze względu na zabezpieczenie z góry pola spacerowego elementami z siatki metalowej na wysokości ok. 2,95 m. Brak jest możliwości umieszczenia chociażby drążków do podciągania. Dlatego wskazana byłaby przebudowa i reorganizacja pól spacerowych przy pawilonie A, z wykorzystaniem terenu do nich przyległego.

(Dowód: akta kontroli, str. 472-474)

2.2. Oddziaływania sportowe i kulturalno-oświatowym prowadzone były wobec osadzonych w następującym zakresie:

- w 6 świetlicach udostępnione są: gry stolikowe, stół do gry w tenisa stołowego, „piłkarzyki”, gra Dart, ulotki i broszury z informacjami oświatowo – zdrowotnymi oraz dotyczącymi rynku pracy, prasą kolorową, telewizor. Z tych zajęć każda grupa spacerowa korzysta co najmniej 1 raz w tygodniu przez 1 godzinę i 45 minut,
- w świetlicach prowadzone są zajęcia w zakresie Indywidualnych Programów Oddziaływania, kółka zainteresowań oraz działalność sportowa: organizacja turniejów sportowych,
- na sali wokand odbywają się pokazy filmów, spotkań z osobami z zewnątrz, warsztaty plastyczne, zajęcia w ramach indywidualnych programów oddziaływań, zajęcia teoretyczne prowadzonych kursów zawodowych,
- od 2010 r. czynne jest boisko sportowe,
- w bibliotece AŚ dostępnych jest 4551 pozycji książkowych, w tym do znowelizowanych aktów prawnych wraz z komentarzami, uzasadnień wyroków, w tym również wyroków Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Osadzeni mają możliwość 1 w tygodniu wypożyczenia 2

książek na okres tygodnia. Możliwe jest (na wniosek osadzonego) wypożyczenie większej ilości książek oraz ich przedłużenie na okres jednego tygodnia. Osadzeni codziennie otrzymują bieżącą prasę - Gazeta Lubuska, pisma popularno-naukowe,

- w jednostce poprzez sieć radiowęzła emitowane są działowe audycje informacyjne,
- zajęcia kulturalno-oświatowe poza terenem AŚ organizowane są wyłącznie dla osadzonych posiadających podgrupę klasyfikacyjną 2, czyli zakwalifikowanych do odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego. Są to najczęściej penitencjariusze zatrudnieni w tutejszej jednostce, tacy którzy oczekują na rozpatrzenie wniosku o odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego, na rozpatrzenie wniosku o przerwę w karze lub o warunkowe przedterminowe zwolnienie.

(Dowód: akta kontroli str. 103-104, 130-133)

Każdy osadzony ma możliwość raz w tygodniu uczestniczenia w grupowej posłudze religijnej, która odbywa się w kaplicy AŚ.

(Dowód: akta kontroli str.134-141)

3. Prowadzenie zindywidualizowanego oddziaływania na skazanych oraz udzielanie pomocy w ich readaptacji społecznej

Opis stanu
faktycznego

3.1. Według stanu na 30.06.2014 r. AŚ zatrudniał 11 wychowawców i 2 psychologów. Wszyscy są funkcjonariuszami służby więziennej, posiadają wyższe wykształcenie. Wykształcenie wychowawców i psychologów odpowiada wymogom określonym w załączniku do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 lutego 2011 r. w sprawie stanowisk służbowych oraz stopni funkcjonariuszy Służby Więziennej¹⁴ (Tabela 4).

(Dowód: akta kontroli str.54, 55, 56-57)

Spośród zatrudnionych w jednostce penitencjarnej wychowawców i psychologów, odpowiednio 9 (81,8%) i 1 (50%) odbyło szkolenia dotyczące, wg kierownictwa AŚ, programów resocjalizacyjnych opartych na szerokich podstawach teoretycznych, o udokumentowanej skuteczności (§ 2a pkt 1 zarządzenia Nr 2/04) w zakresie:

- „Metody aktywizacji osób nieaktywnych zawodowo będących w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy”; wychowawca przeprowadził wśród osadzonych w kontrolowanym okresie łącznie 25 programów resocjalizacyjnych opartych na szerokich podstawach teoretycznych, o udokumentowanej skuteczności (programy),
- „Organizacja pomocy postpenitencjarnej”; wychowawca przeprowadził 2 programy,
- „Elementy pomocy prawnej dla wychowawców przygotowujących skazanych do powrotu do środowiska otwartego; wychowawca przeprowadził 1 program,
- „Przeciwdziałanie przemocy – szkolenie dla funkcjonariuszy SW pracujących w bezpośrednim kontakcie ze skazanymi”; wychowawca przeprowadził 6 programów,
- „Trening umiejętności psychospołecznych w SW”, „Metody aktywizacji osób nieaktywnych zawodowo będących w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy”, „Wiedza biblioteczna, bibliotekarstwa i bibliotekoznawstwa, wybranych zagadnień prawa autorskiego i pokrewnego w praktyce”; wychowawca przeprowadził 3 programy,

¹⁴ Dz. U. Nr 36, poz. 189 ze zm.

- „Wiedza biblioteczna, bibliotekarstwa i bibliotekoznawstwa, wybranych zagadnień prawa autorskiego i pokrewnego w praktyce”, „Szkolenia kadry penitencjarnej w ramach przygotowania skazanych do powrotu na rynek pracy dla funkcjonariuszy SW”, „ Agresja i autoagresja – zapobieganie, interwencja i sposoby zastępowania agresji”; wychowawca nie przeprowadził żadnego programu,
- „Szkolenie kadry penitencjarnej z zagadnień ekologicznych służące przygotowaniu skazanych do powrotu na rynek pracy”, „Kształtowanie umiejętności społecznych – warsztaty asertywności”; wychowawca przeprowadził 7 programów,
- „Przygotowanie do funkcjonowania w społeczeństwie po odbyciu kary – czas wolny, aktywny wypoczynek i zdrowe żywienie”, „Zarządzanie stresem”; wychowawca przeprowadził 3 programy,
- „Szkolenie kadry penitencjarnej z zagadnień ekologicznych służące przygotowaniu skazanych do powrotu na rynek pracy”; wychowawca przeprowadził 4 programy,
- „Wspólnie przeciw uzależnieniom”, „Krótkoterminowa terapia uzależnień od substancji psychoaktywnych”; psycholog przeprowadziła 17 programów.

W badanym okresie dwóch wychowawców i jeden psycholog (staż w SW odpowiednio: 2 lata i 7 m-cy, 1 rok i 11 m-cy, 7 lat i 7 m-cy) nie odbyło żadnego przedmiotowego szkolenia, przy czym pierwszy z nich przeprowadził w badanym okresie 2 programy, a psycholog 28 programów.

Odnosnie powyższego dyrektor AŚ wyjaśnił, że szkolenia kadry penitencjarnej organizowane są przez OISW w Szczecinie oraz CZSW w Warszawie. Kadra penitencjarna kierowana jest na szkolenia po zakończeniu służby przygotowawczej i przejściu do służby stałej. Czas służby przygotowawczej wynosi 2 lata. Osoby organizujące programy kierują się głównie swoimi umiejętnościami, zainteresowaniami, wykształceniem oraz odbytymi szkoleniami i kursami. W związku z powyższym o tematyce programu i ilości edycji decyduje prowadzący wychowawca i psycholog. Ponadto jedna z dwóch psychologów podnosi swoje kwalifikacje zawodowe w ramach czteroletnich studiów podyplomowych o specjalizacji Psychologia Kliniczna. Jest również certyfikowanym specjalistą – psychoterapeutą. Wskazany wychowawca (staż w SW 2 lata i 7 m-cy) 23.10.2014r. ukończył szkolenie dotyczące programów resocjalizacyjnych opartych na szerokich podstawach teoretycznych, o udokumentowanej skuteczności – Instruktor sportu.

Ponadto dyrektor AŚ stwierdził, że programy readaptacyjne organizowane i przeprowadzane są najczęściej przez wychowawców i psychologów tej samej jednostki. Część z programów realizowana jest przy współpracy z podmiotami zewnętrznymi na podstawie porozumień np. z przedstawicielami Anonimowych Alkoholików, Młodzieżowego Centrum Kariery w Międzyrzeczu, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Międzyrzeczu itp. Programy dobierane są najczęściej do deficytów osadzonych, zainteresowań i predyspozycji oraz zapotrzebowania. Wychowawcy organizując program kierują się głównie swoimi umiejętnościami, zainteresowaniami, wykształceniem oraz odbytymi szkoleniami i kursami. W związku z powyższym o tematyce programu i ilości edycji decyduje prowadzący wychowawca i psycholog.

(Dowód: akta kontroli str.56-57, 99-102, 78-79)

Oprócz powyższych szkoleń, 9 (81,2%) wychowawców odbyło szkolenia specjalistyczne, w tym: 5 w zakresie „Podstawowych umiejętności niezbędnych do realizacji grupowych programów resocjalizacyjnych dla funkcjonariuszy na

stanowiskach młodszych wychowawców ZK i AŚ”, 2 – kurs specjalistyczny na stanowisko służbowe wychowawcy, 1 – szkolenie z zakresu negocjacji policyjnych, 1 – kurs specjalistyczny na stanowisko służbowe starszego wychowawcy, 1 – szkolenie „Praca z grupą”, 1 – „Program edukacyjno-korekcyjny dla sprawców przemocy domowej wg Modelu Duluth”. Dwóch wychowawców nie odbyło podobnych szkoleń.

Psycholodzy ukończyli kurs specjalistyczny dla psychologów oraz jedna z nich „Program edukacyjno-korekcyjny dla sprawców przemocy domowej wg Modelu Duluth”.

Dyrektor AŚ wyjaśnił, że aktualnie nie przesłano zapotrzebowania na szkolenie kadry tej jednostki w zakresie prowadzenia programów ART i HIOB. Nadmienić należy, że jednostka penitencjarna organizuje zajęcia w ramach programu readaptacyjnego ART, który przeprowadza uprawniony podmiot zewnętrzny na podstawie podpisanego porozumienia i umowy. Skazani, którzy popełnili przestępstwa komunikacyjne pod wpływem alkoholu obejmowani są oddziaływaniami edukacyjno-profilaktycznymi w ramach programu „Piłem nie jadę”, który organizowany i przeprowadzany jest przez wychowawców i psychologa tej jednostki.

(Dowód: akta kontroli str.56-57, 78-79)

3.1.1. Zatrudnienie ogółem w AŚ zmniejszyło się w badanym okresie o 2 osoby, z 151 do 149, i wg stanu na 31.12.2012 r., 31.12.2013 r. i 30.06.2014 r. wynosiło:

- liczba zatrudnionych funkcjonariuszy – odpowiednio: 139, 139, 138 przy tej samej liczbie etatów; pracowników cywilnych 12, 11, 11, przy stałej liczbie etatów w tym czasie – 7,2,
- odnotowano wakaty tylko w etatach pracowników cywilnych – 0,5 etatu (31.12.2013 r. i 30.06.2014 r.),
- spośród zatrudnionych 12 wychowawców (w latach 2012–2013) i 11 (wg stanu na 30.06.2014 r.), bezpośrednio z osadzonymi (tzw. wychowawcy liniowi) na Oddziale Penitencjarnym nr 1 pracowało w ww. czasie 5 wychowawców, a na Oddziale nr 2 odpowiednio 5, 5 i 4. Ponadto 2 wychowawców pracuje na stanowiskach wychowawcy: ds. kulturalno – oświatowych i ds. bibliotek (1) i ds. pomocy postpenitencjarnej (1) obsługując ww. Oddziały,
- przy pełnym zaludnieniu AŚ (408 osadzonych) liczebność 9 grup powierzonych wychowawcom wynosi od 25 (dział A I) do 66 (A III), a dla psychologów 196 (Oddział Penitencjarny Nr 1) i 212 (Oddział Nr 2).

Odnosnie rozbieżności w liczebności grup wychowawczych dyrektor AŚ wyjaśnił, że wynika to z infrastruktury jednostki. W pawilonie A znajdują się 3 oddziały mieszkalne, z których: oddział I posiada pojemność 25 osób z uwagi na zlokalizowanie w nim pomieszczeń innych, niż mieszkalne (np. sala wokand, biuro wychowawców ds. kulturalno-oświatowych i pomocy poszkodowanym oraz pomocy postpenitencjarnej, cele zabezpieczające). Wychowawca realizuje ponadto zadania w zakresie koordynatora programu Noe.NET oraz pełni funkcję sekretarza komisji penitencjarnej; oddział II posiada pojemność 59 osadzonych. Przebywają w nim zarówno skazani, jak i tymczasowo aresztowani. W oddziale pracuje jeden wychowawca; oddział III posiada pojemność 66 osadzonych. Przebywają w nim zarówno skazani – w tym w warunkach zakładu karnego typu półotwartego, jak i tymczasowo aresztowani. W oddziale pracuje jeden wychowawca.

W pawilonie B znajdują się 3 oddziały mieszkalne, z których: oddział I posiada pojemność 84 osoby (pracuje dwoje wychowawców); oddział II posiada pojemność 87 osób (dwóch wychowawców); oddział III posiada pojemność 87 osób (dwoje wychowawców).

Podział zadań przyporządkowanych psychologom wynika z liczebności oddziałów penitencjarnych, w których pełnią służbę.

(dowód: akta kontroli str.54, 55, 56-58, 125-127)

Według stanu na 29.09.2014 r. faktyczna liczebność osadzonych przypadających na 1 wychowawcę liniowego kształtuje się od 20 osadzonych (dział A III) do 48 (A II), a dla psychologów 185 i 150 osadzonych.

Psychologom przypisano 2 grupy: 196 i 212 osadzonych (SK/TA). Na jednego wychowawcę przypadało w badanym okresie średnio 37 osadzonych, a wg stanu na 29.09.2014 r., 30,6 osadzonego, co spełnia wymogi określone w piśmie Dyrektora Generalnego SW z 12.01.2012 r. który określił odpowiednio liczebność grup osadzonych przypadających na 1 wychowawcę w areszcie na 60 osób.

Dwoje wychowawców pełni funkcję dla wszystkich osadzonych: ds. pomocy postpenitencjarnej (starszy wychowawca) i w zakresie kulturalno – oświatowych i ds. bibliotek (młodszy wychowawca). Żaden z wychowawców nie ma przypisanych zadań w zakresie sportu.

(Dowód: akta kontroli str. 56-57,80-82, 128-129)

Odnosnie braku oddzielnego stanowiska wychowawcy ds. sportu, dyrektor AŚ wyjaśnił, że związane jest to głównie z brakiem odpowiedniego zaplecza (sali sportowej, sali do ćwiczeń fizycznych, terenów rekreacyjnych). W jednostce funkcjonuje jedynie boisko, które z uwagi na podłoże, czynne jest jedynie od wiosny do jesieni, w dni gdy nie ma opadów atmosferycznych. Wychowawcy organizują zajęcia sportowe dla osadzonych. Realizowany jest program readaptacyjny „Sport to wolność”, w ramach którego odbywają się zajęcia sportowe na boisku, a jeden z wychowawców w ramach współpracy ze SP nr 3 w Międzyrzeczu uczęszcza wraz z osadzonymi na boisko sportowe znajdujące się na jej terenie. Ponadto wychowawcy poszczególnych oddziałów organizowali w roku bieżącym na boisku zajęcia rekreacyjne dla osadzonych, a w świetlicach turnieje, np. tenisa stołowego.

(Dowód: akta kontroli str. 76-79)

3.2. Przeprowadzona, w toku kontroli NIK, wśród 11 wychowawców anonimowa ankieta dotycząca niżej sformułowanych zagadnień, wykazała m.in. co następuje:

- w ostatnich 3 latach 90,9% wychowawców uczestniczyło w kursach doskonalenia zawodowego, w zakresie: realizacji zadań w warunkach izolacji penitencjarnej (54,5%), opracowania programów sprzyjających readaptacji społecznej skazanych i ich realizacji (45,4%), w tym realizacji programów o szerokich podstawach teoretycznych o udokumentowanej skuteczności, np.: ART., DULUTH, HIOB (11,1%), sporządzania Indywidualnych Programów Oddziaływania (IPO) i ich realizacji (27,3%). Spośród ankietowanych 72,7% uważa, że zakres i dostępność oferowanych szkoleń jest adekwatna do ich potrzeb zawodowych, natomiast 27,3% że nie,
- wszyscy wychowawcy weryfikują skuteczność realizowanych zadań poprzez: kontakt ze skazanym i bieżącą obserwację aktywności skazanego (11 wychowawców/100% ankietowanych), kontakt z psychologami oraz z innymi wychowawcami (9/81,8%), wywiad środowiskowy dotyczący skazanego (5/45,5%) i kontakt z rodziną skazanego (3/27,3%), z częstotliwością nie rzadziej niż: raz na miesiąc (4/36,4% ankietowanych), raz na pół roku (5/45,4%), raz na tydzień (1/9,1%) oraz po zakończeniu programu readaptacyjnego (1/9,1%). Wszyscy wychowawcy (100%) potwierdzili fakt codziennego kontaktu z bezpośrednim przełożonym, spotkaniem z nim w ostatnim miesiącu z jego inicjatywy, oraz istnienia możliwości konsultacji z innymi funkcjonariuszami

i pracownikami AŚ w indywidualnych sprawach związanych z prowadzeniem oddziaływań penitencjarnych wobec skazanych.

- optymalna liczba osadzonych w grupie wychowawczej winna wynosić w opinii wychowawców: nie więcej niż 40 (5/45,5% wychowawców), do 20 (2/18,2%), do 30 (2/18,2%), aktualna jest odpowiednia (1/9,1%), a w przypadku działań kulturalno-oświatowych od 2 do 12 (1/10%),
- 5 ankietowanych (45,5%) potwierdziło fakt wprowadzenia „superwizji”¹⁵ w jednostce penitencjarnej a 6 (54,5%) ankietowanych nie potwierdziło jej wprowadzenia, z czego 1 osoba uznała mechanizm superwizji za niezbędny, po 2 ankietowanych za ważne lub przydatne, a 1 ankietowany nie miał w tej sprawie zdania,
- 10 (90,9%) ankietowanych uważa, że OISW lub CZSW dokonuje klasyfikacji (rankingu) jednostek penitencjarnych według kryteriów dotyczących m.in. liczby realizowanych programów resocjalizacyjnych sprzyjających readaptacji społecznej skazanych, co w opinii 7 spośród ww. wpływa na „odgórny nacisk” w zakresie zwiększenia liczby realizowanych programów, a ten z kolei zdaniem 4 wpływa negatywnie na jakość realizowanych programów,
- odnosząc się do warunków umożliwiających w AŚ skuteczne (indywidualne) oddziaływanie penitencjarne sprzyjające readaptacji społecznej wobec skazanych, 54,5% (6) ankietowanych uznało je za wystarczające, a 45,5% (5) za nie wystarczające. Skuteczną realizację przedmiotowych działań uniemożliwiają: obciążenie innymi obowiązkami wychowawców (opinia 2 ankietowanych), ograniczenia budżetowe (3), duża liczebność grup wychowawczych (3), ograniczenia lokalowe (3), brak sali sportowej.

(Dowód: akta kontroli str.142-148)

Przeprowadzona, w toku kontroli NIK, wśród 2 psychologów, pracujących w AŚ powyżej 5 lat, anonimowa ankieta wykazała m.in. co następuje:

- w ostatnich 3 latach dwóch psychologów uczestniczyło w kursach doskonalenia zawodowego, w zakresie: realizacji zadań w warunkach izolacji penitencjarnej (jedna), oddziaływań psychokorekcyjnych wobec skazanych (jedna), realizacji programów o szerokich podstawach teoretycznych o udokumentowanej skuteczności, DULUTH (jedna), sporządzania IPO i ich realizacji (jedna), opracowania programów sprzyjających readaptacji społecznej skazanych i ich realizacji (jedna). Jedna z ankietowanych uważa, że zakres i dostępność oferowanych szkoleń jest adekwatna do ich potrzeb zawodowych, natomiast druga że nie, z przyczyn: brak lub niewystarczająca dostępność kursów, brak wiedzy o możliwości udziału w kursie, brak czasu (przeciążenie bieżącymi zadaniami służbowymi). W ostatnich 3 latach psychologowie nie uczestniczyli w kursie radzenia sobie ze stresem, z uwagi na brak takiego kursu oraz braku propozycji udziału w nim.
- wszyscy psychologowie weryfikują skuteczność realizowanych zadań poprzez: kontakt ze skazanym i bieżącą obserwację aktywności skazanego (100%), kontakt z innymi psychologami oraz innymi wychowawcami (100%), wywiad środowiskowy dotyczący skazanego i kontakt z rodziną skazanego (50%), kontakt z instruktorami działu terapeutycznego oraz z funkcjonariuszami innych działów (50%), z częstotliwością nie rzadziej niż raz na pół roku (50%), oraz po zakończeniu programu readaptacyjnego (50%). Psychologowie (100%)

¹⁵ Na potrzeby kontroli „superwizja” rozumiana jest jako mechanizm polegający na dialogu między pracownikiem, a innymi pracownikami wykonującymi funkcje wymagające podobnych lub wyższych kwalifikacji lub kierownikiem pracownika, mający na celu skuteczne rozwiązywanie bieżących problemów w pracy. Celem takiego mechanizmu jest dostarczenie pracownikowi informacji zwrotnej o jego działaniach i rekomendacji odnośnie kierunku ewentualnych zmian.

potwierdziły fakt codziennego kontaktu z bezpośrednim przełożonym, spotkanie z nim w ostatnim miesiącu z jego inicjatywy, oraz istnienia możliwości konsultacji z innymi funkcjonariuszami i pracownikami jednostki penitencjarnej w indywidualnych sprawach związanych z prowadzeniem oddziaływań penitencjarnych wobec skazanych,

- warunki umożliwiające w AŚ skuteczne (indywidualne) oddziaływanie penitencjarne sprzyjające readaptacji społecznej wobec skazanych uznano za wystarczające (100%). Psychologowie (100%) uważają, że OISW lub CZSW dokonuje klasyfikacji (rankingu) jednostek penitencjarnych według kryteriów dotyczących m.in. liczby realizowanych programów resocjalizacyjnych sprzyjających readaptacji społecznej skazanych, co w opinii (50%) wpływa na „odgórny nacisk” w zakresie zwiększenia liczby realizowanych programów, a ten z kolei wpływa negatywnie na jakość realizowanych programów.

(Dowód: akta kontroli str.149-156)

Dyrektor oświadczył, że przedstawione w przedmiotowych ankietach dane/opinie odzwierciedlają założenia oraz prowadzoną politykę w zakresie działalności penitencjarnej i wychowawczej oraz założenia i politykę w zakresie opieki psychologicznej w Areszcie. Dyrektor wyraził ubolewanie, że egzekwowanie obowiązków wychowawców, wynikających z zarządzenia nr 2/04 DG SW, odbierane jest jako odgórny nacisk lub swoisty ranking. Według dyrektora, prawie wszyscy wychowawcy prowadzili w ostatnich trzech latach taką samą liczbę programów.

(Dowód: akta kontroli str.160-161)

W ocenie NIK wskazane jest rozważenie szerszego stosowania mechanizmu supervizji wśród wychowawców celem skutecznego rozwiązywania bieżących problemów w pracy ze skazanymi.

3.3. Weryfikacja efektywności, skuteczności, przydatności wychowawców i psychologów do pracy ze skazanymi odbywa się poprzez opiniowanie funkcjonariuszy SW (wychowawcy) i psychologów w trybie określonym w rozdziale 10 *Opiniowanie funkcjonariuszy* ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej¹⁶. W AŚ przedmiotowe opiniowanie przeprowadzał kierownik Działu Penitencjarnego. Analiza prawidłowości opiniowania okresowego wychowawców i psychologów jednostki penitencjarnej, przeprowadzonej w kontrolowanym okresie, potwierdziła jej zgodność z wymogami ww. trybu.

(Dowód: akta kontroli str.105-106)

Spośród wychowawców i psychologów AŚ jeden psycholog i jeden wychowawca uczestniczyli w czerwcu 2014 r. w Ośrodku Szkolenia SW w Popowie w zajęciach supervizji grupowej dla prowadzących program korekcyjno-edukacyjny wg modelu Duluth (30 godzin dydaktycznych) prowadzonych przez supervizora w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie – certyfikat nr 15 wydany przez Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.

Dyrektor AŚ wyjaśnił m.in., że celem kierownictwa AŚ jest objęcie supervizją wszystkich funkcjonariuszy działu penitencjarnego i obecnie czynione są starania, mające na celu objęcie supervizją drugiego psychologa zatrudnionego w tej jednostce.

(Dowód: akta kontroli str.157-158, 162-164)

¹⁶ Dz. U z 2014 r., poz. 1415.

3.4. Na terenie AŚ nie ma zlokalizowanych przywieziennych szkół oraz zakładów pracy przeznaczonych dla osadzonych. Jednostka posiada możliwości zatrudnienia osadzonych w ramach własnej infrastruktury (kuchnia, pralnia, magazyny).

Według planu finansowego na 2014 r. do AŚ przydzielono 19 etatów kalkulacyjnych związanych z zatrudnieniem osadzonych (środki finansowe – 515,4 tys. zł).

Ponadto jednostka penitencjarna posiada aktualnie obowiązujące umowy o zatrudnieniu z 8 podmiotami publicznymi¹⁷, zawartymi w kwietniu 2011 r. /6/, listopadzie 2011 r. /1/, lipcu 2012 r. /1/ na czas nieokreślony, na podstawie których, skazani, w liczbie ogółem do 24, zatrudnieni są bezpłatnie poza terenem aresztu śledczego w systemie bez konwojenta na stanowisku pracownik gospodarczy oraz pomocnik opiekuna na terenie wskazanym przez te podmioty. Do pracy w 7 podmiotach osadzeni udają się samodzielnie, do 1 – transportem podmiotu. W latach 2012/2013 skierowano w powyższym trybie do pracy odpowiednio 104 i 93 osadzonych, a w I półroczu 2014 r. 40 osadzonych.

AŚ zawarł w dniu 25.08.2014 r. przedmiotową umowę z Gminnym Zespołem Oświaty na bezpłatne zatrudnienie do 4 osadzonych w 8 gminnych jednostkach (3 przedszkola, 3 szkoły podstawowe i 2 gimnazja).

(Dowód: akta kontroli str.27-34, 107-108, 109-111,159)

Wg stanu na 30.06.2014 r. ogółem zatrudnionych było 75 skazanych, tj. 22,9% ogółu skazanych i 20,0% ogółu osadzonych, w tym 29 odpłatnie i 39 nieodpłatnie na terenie AŚ (35 osadzonych w trybie art. 123a § 1 kkw /zatrudnienie do 90 godzin miesięcznie i 4 w trybie art. 123a § 2 kkw) oraz 7 nieodpłatnie przy pracach publicznych, w trybie art. 123a § 2 kkw.

Na koniec września 2014 r. AŚ zatrudniał odpłatnie 29 skazanych (11 ma wieloletnie wyroki), w tym: 18 skazanych w kuchni, 3 w pralni, 7 na zapleczu gospodarczym i 1 w magazynie mundurowym oraz 36 nieodpłatnie (3 na wieloletnie wyroki), a na zewnątrz jednostki – 6.

(Dowód: akta kontroli str.112-113, 114-115)

Dyrektor AŚ uczestniczył w sierpniu 2014 r. w spotkaniach ze Starostą Międzyrzeckim w sprawie zatrudnienia osadzonych: odpłatnego oraz przy pracach publicznych, w instytucjach powiatu międzyrzeckiego, tym m.in. szkoły ponadgimnazjalne, domy pomocy społecznej. Podobne spotkanie dyrektor odbył 8 sierpnia 2014 r. z sekretarzem Urzędu Miejskiego w Międzyrzeczu.

W badanym okresie – jak wyjaśnił dyrektor AŚ – nie były prowadzone działania promujące zatrudnienie osadzonych z uwagi na umowy o zatrudnieniu zawarte w 2011 r. z 8 podmiotami publicznymi. Prace publiczne w placówkach szkolnych organizowane były w formie zajęć kulturalno-oświatowych, w czasie których osadzeni korzystali z bazy kulturalnej i sportowej szkół.

W roku 2012 odpłatne zatrudnienie u kontrahentów zewnętrznych znalazło odpłatnie 27 osadzonych. W roku 2013 nie zatrudniano osadzonych u kontrahentów zewnętrznych z powodu zmiany przepisów w tym zakresie i konieczności wypłacania skazanym wynagrodzenia w wysokości płacy minimalnej. Rozmowy prowadzone ze Starostwem Powiatowym w Międzyrzeczu oraz Urzędzie Miasta Międzyrzecza nie przyniosły efektów w tym zakresie. W listopadzie br. podpisano umowę o zatrudnienie odpłatne z firmą realizującą prace remontowe na terenie jednostki penitencjarnej, co pozwoliło skierować do pracy 4 osadzonych na czas trwania remontu (listopad i grudzień).

(Dowód: akta kontroli str.99-101, 116-118, 99-102, 513)

¹⁷ Komenda Powiatowa PSP w Międzyrzeczu, SP Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych w Międzyrzeczu, DPS w Jasieńcu, DPS w Międzyrzeczu, Parafia Rzymskokatolicka w Międzyrzeczu, Muzeum Regionalne w Międzyrzeczu, SP ZOZ w Międzyrzeczu, MOK w Międzyrzeczu

3.5. Areszt Śledczy w Międzyrzeczu posiada możliwości kształcenia i przeprowadzenia szkoleń kursowych. W badanym okresie zorganizowano:

- 2012 r. – 5 szkoleń kursowych (koszt 36,7 tys. zł) w zakresie: obsługi komputera (2 razy) – 20 absolwentów (100% uczestników); technolog robót wykończeniowych (1 raz) – 8 (100%); brukarz (2 razy) – 16 (100%),
- 2013 r. – 3 szkolenia kursowe (koszt 36,7 tys. zł) w zakresie: brukarz (2 razy) – 16 absolwentów (100% uczestników); monter stolarki okiennej (1 raz) – 8 (87,5%),
- I półrocze 2014 r. – 1 szkolenie kursowe w zakresie kucharz (koszt 10,8 tys. zł). Na 2014 r. zaplanowano 5 szkoleń. Na przełomie września/października 2014 r. przeprowadzono kurs monter stolarki okiennej (koszt 13,0 tys. zł) ukończony przez 8 osadzonych. Aktualnie trwa kurs zagospodarowania terenów zielonych z małą architekturą ogrodową, w którym uczestniczy 10 osadzonych (24,7 tys. zł).

Odnosnie zagrożenia wykonania planu szkoleń na 2014 r. dyrektor AŚ wyjaśnił, że z zaplanowanych 5 szkoleń kursowych ukończono 2. Bieżący (27.10.2014 r.) stan konta w ramach Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej (FPPoPP) wynoszący 3,1 tys. zł nie pozwala na realizację wszystkich zaplanowanych kursów.

(Dowód: akta kontroli str.119, 99-102)

Ponadto skazani byli w badanym okresie kierowani do nauczania do przywieziennych szkół i centrów ustawicznego kształcenia:

- 2012 r. – 4 skazanych, w tym: 2 na ślusarza (szkoły zawodowe przy ZK w Stargardzie Szczecińskim i Iławie; 1 do gimnazjum (ZK Iława); 1 na technika technologii drewna (ZK Rawicz),
- 2013 r. – 7 skazanych, w tym: 5 do liceum ogólnokształcące (ZK Wołów, Wrocław, Stargard Szczeciński); 2 na ślusarza (ZK Stargard Szczeciński),
- I półrocze 2014 r. – 3 skazanych: 2 do liceum (ZK Potulic i Wrocław) i 1 na pracownika budowlanego (ZK Włocławek).

(Dowód: akta kontroli str.120)

3.6. W AŚ prowadzone są programy resocjalizacyjne sprzyjające przygotowaniu do readaptacji społecznej osadzonych. W 2012 r. zrealizowano 44 programy, w 2013 r. 40 programów oraz 20 programów do dnia 15 września 2014 r. (w tym 17 do 30 czerwca 2014 r.)¹⁸.

Zgodnie z danymi AŚ, spośród zrealizowanych programów wszystkie trwały dłużej niż jeden dzień, a 7 programów opartych było na szerokich podstawach teoretycznych, o udokumentowanej skuteczności.

We współpracy z podmiotami, o których mowa w art. 38 § 1 kkw (m.in. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Międzyrzeczu, Młodzieżowe Centrum Kariery w Międzyrzeczu, Ośrodek Pomocy Społecznej w Międzyrzeczu, Powiatowy Urząd Pracy w Międzyrzeczu) zrealizowano łącznie 25¹⁹ programów, a 25²⁰ programów zlecono innym wyspecjalizowanym podmiotom.

Przedstawiając sposób selekcji i sporządzania programów resocjalizacyjnych dyrektor AŚ wyjaśnił m.in., że w zakładzie karnym prowadzi się programy resocjalizacyjne sprzyjające przygotowaniu do readaptacji społecznej skierowane do grup skazanych, w szczególności w zakresie:

- przeciwdziałania agresji i przemocy,

¹⁸ Ww. liczby wynikają z reedycji 31 programów w okresie objętym kontrolą.

¹⁹ 9 w 2012 r., 11 w 2013 r. i 5 w I połowie 2014 r.

²⁰ 7 w 2012 r., 12 w 2013 r. i 6 w I połowie 2014 r.

- przeciwdziałania uzależnieniom oraz nadużywaniu alkoholu lub używaniu narkotyków,
- przeciwdziałania pro-kryminalnym postawom,
- aktywizacji zawodowej i promocji zatrudnienia,
- kształtowania umiejętności społecznych, poznawczych
- integracji rodzin.

W przypadku gdy zrealizowane są w/w programy można wówczas prowadzić inne programy dla skazanych służące realizacji celów kary pozbawienia wolności.

Programy readaptacyjne sporządzane i realizowane są najczęściej przez wychowawców i psychologów tutejszej jednostki. Część z programów realizowana jest przy współpracy z podmiotami zewnętrznymi na podstawie porozumień. Wówczas to podmioty zewnętrzne są autorami programów, które zatwierdzane są przez Dyrektora tutejszej jednostki.

Programy resocjalizacyjne dobierane są najczęściej pod kątem deficytów osadzonych, zainteresowań i predyspozycji oraz zapotrzebowania wynikającego z Zarządzenia nr 2/04 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 24 lutego 2004r.

Wychowawcy organizując program kierują się głównie swoimi umiejętnościami, zainteresowaniami, wykształceniem oraz odbytymi szkoleniami i kursami. Dlatego też źródła, z których korzystają autorzy programów są różne. Zalicza się do nich głównie literaturę fachową dotyczącą danego zagadnienia, materiały pochodzące ze szkoleń, kursów. Programy, o których mowa w § 2.1. pkt 1 Zarządzenia oparte są natomiast na opublikowanych podstawach teoretycznych określających m. in. spektrum celów, metody oraz zasady rekrutacji skazanych do programu.

(Dowód: akta kontroli, str. 184-202, 479-480)

Badaniu poddano dziesięć programów resocjalizacyjnych (spośród 31 ogółu realizowanych w badanym okresie) sprzyjających przygotowaniu do readaptacji społecznej osadzonych, w których uczestniczyli skazani na wieloletnie kary pozbawienia wolności tj.: „Przebudzenie”, „Aktywizacja zawodowa”, „Droga do partnerstwa”, „ART”, „Rodzina”, „Komunikator”, „Piłem nie jadę”, „Profilaktyczny niezbędnik”, „Stop-przerwa Duluth”, „Partner”. Badane programy poza jednym wyjątkiem („Przebudzenie”) zawierały wszystkie elementy określone w § 3 ust. 1 zarządzenia nr 2/04 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 24 lutego 2004 r.12 tj. m.in.

- teoretyczny model, stanowiący uzasadnienie programu,
- zidentyfikowane czynniki ryzyka np. brak wiedzy o uzależnieniu jako chorobie, brak empatii, zagrożenie powrotem do nałogu, małe umiejętności społeczne,
- metody np. dyskusje, burze mózgów, scenki, ćwiczenia na materiałach odwykowych,
- sposób oceny efektów programu np. refleksje własne uczestników przedstawione w ankiecie ewaluacyjnej, ocena aktywności na zajęciach, rozmowy z uczestnikami programu, analiza pisemnych wypowiedzi uczestników.

W powyższych programach uczestniczyło 109, a ukończyło 93 osadzonych. Programy miały różnorodny zakres czasowy od trwających łącznie 4 godziny („Droga do partnerstwa”), aż do trwającego 5 miesięcy programu „Stop-przerwa Duluth” (26 spotkań grupowych i 2 spotkania indywidualne). Programami opartymi na szerokich podstawach teoretycznych o udokumentowanej skuteczności, o której mowa w § 2a zarządzenia nr 2/04 były „Stop-przerwa Duluth” oraz ART.

Realizacje programów były dokumentowane za pomocą sprawozdań sporządzonych przez osoby prowadzące, każdorazowo zatwierdzane przez

dyrektora AŚ lub jego zastępcę. Dyrektor AŚ uznając wartość merytoryczną programów każdorazowo przewidywał możliwość reedycji programu.

(Dowód: akta kontroli str. 203-306)

Kontrola NIK wykazała²¹, że:

- programy zostały od strony formalnej przygotowane zgodnie z wytycznymi Zarządzenia nr 2/04 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej,
- 40% programów spełniało funkcje readaptacyjne²²,
- 50% programów charakteryzowało się niepełną skutecznością readaptacyjną lub brakiem pewności co do osiągnięcia efektów readaptacyjnych²³, a jeden z ocenianych programów (ART) nie spełniał przypisywanych mu celów readaptacyjnych;
- dwa spośród programów spełniających funkcje readaptacyjne ocenione zostały bardzo pozytywnie (Partner i Rodzina), ze względu na rzetelność przygotowania, walory edukacyjno-korekcyjne, oddziaływanie na osobiste sytuacje rodzinne osadzonych, wzmacnianie i odbudowę relacji rodzinnych oraz udział członków rodzin w programie (Rodzina);
- 40 % programów nie odwoływało się do żadnego modelu teoretycznego, mogącego stanowić podstawę programu²⁴.

W przypadku 6 programów uwagi do ich charakteru readaptacyjnego wynikały m.in. z:

- ograniczonego czasu realizacji programu, co uniemożliwiało zmianę utrwalonych postaw osadzonych w zakresie przemocy, wyrażania własnych potrzeb, poszanowania i tolerancji dla innych,
- braku udziału drugiej strony konfliktu w programach dotyczących konfliktów rodzinnych (Stop-przerwa Duluth),
- ograniczonej ingerencji w biografie i osobiste sytuacje życiowe osadzonych (Profilaktyczny niezbędny).

Ww. programy osiągnęły swoje cele jako programy informacyjno-edukacyjne, poszerzając wiedzę osadzonych o istocie i formach przemocy oraz o wpływie alkoholu na organizm ludzki (Droga do partnerstwa, Piłem, nie jadę), pobudzając procesy samokształcenia i przedstawiając metody radzenia sobie z uzależnieniami (Profilaktyczny niezbędny).

Program ART nie został oparty na żadnym z teoretycznych modeli, nie definiował jaka wiedza i w jakiej formie przekazywana będzie w trakcie jego realizacji, jakie umiejętności i kompetencje mają opanować uczestnicy programu. Wyposażenie grupy skazanych w przekazaną przystępną wiedzę o zachowaniach agresywnych bez odniesienia do ich osobistych sytuacji życiowych nie pozwoli na uzyskanie celów readaptacyjnych.

(Dowód: akta kontroli, str. 490-512)

Odnosząc się do ww. ustaleń dyrektor AŚ wyjaśnił m.in., że, w jego ocenie, nie sposób nie zgodzić się z niektórymi uwagami, a dotyczącymi między innymi poszerzenia i wydłużenia okresu trwania programów tak, aby osadzeni mieli

²¹ Na podstawie opinii biegłego z zakresu resocjalizacji prof. dr hab. Wiesława Ambrozika, Prodziekana i Dziekana Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM w latach 1999-2008, autora prac z zakresu pedagogiki społecznej i resocjalizacyjnej podejmujących problemy społeczno - przestrzenne wyznaczników sytuacji społecznej i zachowań dewiacyjnych młodzieży i osób dorosłych. Opinii poddano 10 programów: Aktywizacja zawodowa, ART, Komunikator, Piłem nie jadę, Profilaktyczny niezbędny, Przebudzenie, Rodzina, Stop-przerwa Duluth, Droga do partnerstwa, Partner, w których uczestniczyli skazani na wieloletnie kary pozbawienia wolności.

²² Aktywizacja zawodowa, Komunikator, Partner, Rodzina.

²³ Piłem nie jadę, Profilaktyczny niezbędny, Stop-przerwa Duluth, Przebudzenie, Droga do partnerstwa.

²⁴ Przebudzenie, Stop-przerwa Duluth, ART, Aktywizacja zawodowa.

możliwość zapoczątkować proces własnej zmiany radzenia sobie w sytuacjach interpersonalnych. Spotkania zostaną również poszerzone o część związaną z odbywanym wyrokiem za przestępstwa związane z agresją. Zauważył, iż wprowadzenie osób bez niezbędnego poziomu edukacji mającej na celu zrozumienie nałogu, specyfiki funkcjonowania osób dotkniętych nałogiem, mogłoby działać negatywnie na ww. grupy spotkaniowe, do których należą osadzeni o wyższym poziomie świadomości własnego nałogu i konieczności wprowadzania zmiany. Różnorodność programów readaptacyjnych w Areszcie Śledczym w Międzyrzeczu nie jest przypadkowa. Oznacza to, że wszystkie programy stanowią ofertę całkowitą wkomponowującą się w zapotrzebowanie resocjalizacyjne. W tym sensie należy je rozpatrywać nierozłącznie, np. mnogość programów readaptacyjnych z zakresu profilaktyki uzależnień, czy też wielość programów z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie daje możliwość zarówno edukacji, jak i wprowadzenia i wspierania zmiany postaw osadzonych. Osadzeni niejednokrotnie uczestniczą w kilku programach readaptacyjnych. Prowadzone w jednostce programy stanowią jeden z elementów oddziaływania i żaden z nich nie niweluje całkowicie deficytów i nie rozwiązuje wszystkich problemów skazanych.

Odnosząc się do braku pracy z ofiarami przemocy, dyrektor AŚ wyjaśnił, iż nie sposób jest przyjmować Służbie Więziennej odpowiedzialności za edukację czy też terapię drugiej strony relacji - w tym przypadku żon i partnerek osadzonych, czy też terapię całego systemu rodzinnego. Odnosząc się do opinii powołanego przez NIK biegłego, dyrektor AŚ stwierdził, że opinie wyrażone przez pana prof. są bardzo przydatne i zostaną wykorzystane przez wszystkich wychowawców i psychologów realizujących programy readaptacyjne w Areszcie Śledczym w Międzyrzeczu, a także zostaną przekazane osobom, które prowadzą oddziaływania w naszej jednostce w ramach zawieranych porozumień.

(Dowód: akta kontroli, str. 484-485)

W ocenie NIK należy zwrócić uwagę na realizację w AŚ programów resocjalizacyjnych, których funkcje readaptacyjne są wątpliwe, a tym samym dające niewielką szansę na efektywną zmianę wyuczonych i utrwalonych negatywnych zachowań.

Ograniczony czas realizacji ww. 6 programów, przekazywanie jedynie informacji o zachowaniach agresywnych bez odniesienia ich do osobistych sytuacji życiowych nie jest wystarczające do wzbudzenia u osadzonych refleksji nad własnymi zachowaniami i może nie dać oczekiwanego efektu readaptacyjnego. Kilkugodzinny najczęściej wymiar realizacji badanych programów stwarza szansę zaledwie na przekazanie co najwyżej części wiedzy, ale już z pewnością nie daje szansy efektywnej zmiany wyuczonych i utrwalanych całymi często latami zachowań (np. stosowania przemocy, nadużywania alkoholu, zażywania narkotyków, uchylania się od pracy, wyłudzenia świadczeń, itp.).

W ocenie NIK wskazana jest weryfikacja realizowanych programów resocjalizacyjnych posiadających wątpliwe lub trudne do przewidzenia funkcje readaptacyjne.

3.7. Analiza realizacji oddziaływań penitencjarnych na 10 osadzonych²⁵, w okresie objętym kontrolą, którzy posiadali wyrok 5 lat lub wyższy²⁶ wykazała, że

²⁵ Dokonując wyboru brano pod uwagę: tryb odbywania kary, osadzenie za przestępstwa określone w art. 197-202 kk, przygotowanie do wyjścia na wolność w trybie art. 164 kkw.

- w przypadku osadzonych odbywających karę pozbawienia wolności w systemie zwykłym informowano ich o możliwości odbywania kary w trybie programowanego oddziaływania,
- dokonywano co najmniej raz na 6 miesięcy oceny okresowej osadzonego,
- IPO zawierały niezbędne elementy wynikające z § 14 ust. 1-3 ww. rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, a także były aktualizowane stosownie do potrzeb,
- umożliwiany był kontakt z psychologiem,
- w miarę możliwości umożliwiano osadzonemu podjęcie zatrudnienia na terenie AŚ (5 z 10 badanych),
- osadzeni uczestniczyli w programach readaptacji społecznej, a oceny ich znajdowały się w aktach osobowych osadzonych (10 badanych osadzonych uczestniczyło łącznie w 26 programach resocjalizacyjnych),
- wszystkim osadzonemu umożliwiano kontakt ze środowiskiem zewnętrznym (widzenia z bliskimi, prowadzenie korespondencji, rozmowy telefoniczne),
- dokonywano weryfikacji potrzeb osadzonych (bieżący monitoring, działania w celu zapewnienia potrzeb lokalowych i świadczeń socjalnych),
- osadzeni przed podjęciem decyzji klasyfikacyjnej bezpośrednio po przyjęciu byli informowani o możliwości odbywania kary w systemie programowanego oddziaływania,
- IPO sporządzane były przez wychowawcę lub psychologa i zatwierdzane przez komisję penitencjarną. W sytuacji, gdy osadzony realizował program w poprzedniej jednostce penitencjarnej IPO był kontynuowany lub aktualizowany, a jego ocena i ewentualna zmiana dokonywana była zgodnie z terminem ustalonym przez komisję penitencjarną;
- mimo braku oddziału terapeutycznego w Areszcie możliwe było odbywanie kary w trybie terapeutycznym w ramach krótkiej interwencji kryzysowej.

(Dowód: akta kontroli, str. 43, 165-169, 394-436)

Starszy Wychowawca Działu Penitencjarnego wyjaśniła m.in., że jeżeli osadzony zdecyduje się na odbywanie kary w systemie zwykłym, to cały czas możliwy jest udział w programach readaptacyjnych, a o możliwości zmiany systemu jest informowany i motywowany systematycznie przez wychowawców lub psychologa, co najmniej przy okazji oceny okresowej. W sytuacjach uzyskania wiedzy o dysfunkcjach i potrzebach osadzonego (wywiady środowiskowe, opinie sądowno-psychiatryczne, obserwacja osadzonego, akta archiwalne) osadzony jest dodatkowo motywowany do zmiany systemu zwykłego na system programowanego oddziaływania.

W Areszcie Śledczym w Międzyrzeczu możliwe jest odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym pomimo braku oddziału terapeutycznego, w sytuacji kiedy z uwagi na stosunkowo bliski termin końca kary nie ma możliwości skierowania do oddziału terapeutycznego. O zmianie systemu odbywania kary na terapeutyczny decyduje psycholog, za zgodą osadzonego. Komisja penitencjarna kieruje osadzonego do systemu terapeutycznego w ramach krótkiej interwencji kryzysowej. Odbywając karę pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym osadzony realizuje program terapeutyczny opracowany przez psychologa. Oddziaływaniami w ramach krótkiej interwencji obejmuje się osadzonych w okresie

²⁶ W ramach zbadanej próby dziewięciu osadzonych odbywało karę pozbawienia wolności w trybie programowanego oddziaływania i jeden w trybie zwykłym.

od miesiąca do dwóch, w związku z czym nie występuje potrzeba aktualizacji tych programów.

(Dowód: akta kontroli, str. 514-515)

W AŚ, w kontrolowanym okresie, nie odbywali kary osadzeni ze stwierdzonymi zaburzeniami preferencji seksualnych, w związku z czym nie wystąpił obowiązek, o którym mowa w art. 166 § 2 kkw. Spośród 25 skazanych z art. 197-203 kk zwolnionych z AŚ od 1.01.2012 r. do 17.11.2014 r. w stosunku do 10 właściwie zastosowano dyspozycję art. 168a § 3 w zw. art. 168a § 4 kkw, tj. poinformowano o zwolnieniu jednostkę policji właściwą dla stałego miejsca pobytu osadzonego.

(Dowód: akta kontroli, str. 437-439)

W stosunku do 3, spośród 10 osadzonych, zastosowano tryb wynikający z art. 164 kkw, i podjęto następujące działania:

- AŚ informował Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej w Sądzie Rejonowym w Międzyrzeczu o wyznaczeniu przez komisję penitencjarną okresu niezbędnego na przygotowanie do życia po zwolnieniu;
- kuratorzy zawodowi wielokrotnie spotykali się z osadzonymi w celu ustalenia programu wolnościowego (poprawa stanu zdrowia, zabezpieczenie miejsca do zamieszkania, podjęcie pracy jeszcze w areszcie w celu zabezpieczenia potrzeb finansowych, podniesienie kwalifikacji zawodowych, uzyskanie świadczeń rentowych).

Dla osadzonych AŚ był miejscem położonym najbliżej przyszłego stałego pobytu, zgodnie z art. 165 § 1 kkw. Żaden z osadzonych nie otrzymał zezwolenia na opuszczenie jednostki penitencjarnej, o którym mowa w art. 165 § 2 kkw, w celu podejmowania starań o uzyskanie po zwolnieniu odpowiednich możliwości zamieszkania i pracy, z powodu niespełniania przesłanek wymienionych w ww. przepisach.

W okresie niezbędnym na przygotowanie do życia AŚ nie kontaktował się z kuratorami z przyszłego miejsca zamieszkania osadzonego.

W przypadku braku dokumentu tożsamości Areszt umożliwił osadzonemu uzyskanie nowego dokumentu.

(Dowód: akta kontroli str. 43, 165-167, 174-183)

3.8. Areszt Śledczy w Międzyrzeczu jest zakładem karnym typu zamkniętego dla odbywających karę po raz pierwszy z możliwością osadzenia tymczasowo aresztowanych i nie jest miejscem odbywania kary dla recydywistów.

W wyjaśnieniach w zakresie możliwej ewaluacji działań wobec skazanych, którzy ponownie zostali skazani i odbywają wyrok, kierownik Działu Penitencjarnego AŚ podał m.in. że: w AŚ nie odbywają kary recydywiści penitencjarni za wyjątkiem osadzonych zatrudnionych dla potrzeb tutejszej jednostki – w chwili obecnej 2 skazanych, przy czym żaden z nich nie ma pojedynczej kary przekraczającej 5 lat pozbawiania wolności. W AŚ przyjmowani są osadzeni doprowadzani przez policję celem odbycia orzeczonych kar pozbawienia wolności. Na komisji penitencjarnej są klasyfikowani i zgodnie z nadaną grupą i podgrupą klasyfikacyjną transportowani do zakładów karnych.

Pomimo, że AŚ w Międzyrzeczu nie jest jednostką przeznaczoną dla recydywistów penitencjarnych, prowadzone są działania ewaluacyjne w stosunku do osadzonych przebywających na terenie aresztu – uczestnictwo w programach

resocjalizacyjnych, uczestnictwo w zajęciach kulturalno-oświatowych poza terenem jednostki, akcje typu sprzątanie świata, udział w koncertach i przedstawieniach.

W sytuacji powtórnego osadzenia w zakładzie karnym podejmowane są następujące działania:

- pozyskiwana jest archiwalnateczka osobopoznawcza z zakładu karnego, skąd był zwalniany,
- przeprowadzana jest analiza informacji zawartych w centralnej bazie osób pozbawienia wolności systemu NOEnet,
- wnioskowanie o sporządzenie wywiadu do sądu rejonowego – zespół kuratorskiej służby sądowej, zgodnie z miejscem zamieszkania skazanego,
- prośba o sporządzenie wywiadu do rodziny osadzonego,
- wnioskowanie o przesłanie kopii opinii sądowo-psychiatrycznej, jeżeli taka była sporządzana.

Dostęp do wyżej wymienionych informacji posiadają wychowawcy i psycholodzy sprawujący opiekę wychowawczą i psychologiczną.

(Dowód: akta kontroli, str. 482)

Według stanu na dzień 28.10.2014 r. w AŚ przebywało 42 recydywistów²⁷ penitencjarnych, z tego jeden skazany na wieloletnią karę pozbawienia wolności, oczekujący na czynności procesowe.

(Dowód: akta kontroli, str. 170-173)

3.9. Analiza odpowiedzi z anonimowych ankiet²⁸ wypełnionych w toku kontroli NIK wśród losowo wybranych 30 skazanych na wieloletnie kary pozbawienia wolności wykazała m.in. że:

- 73% osadzonych (tj. 22 ankietowanych) wskazało, że odbywa karę w systemie programowanego oddziaływania;
- 93% wskazało, że odbywa karę w zakładzie typu zamkniętego;
- 93% wiedziało, kto jest ich wychowawcą (7% to brak odpowiedzi);
- 67% wskazało, że spotykają się z wychowawcą codziennie, 10% raz w tygodniu i kilka razy w miesiącu, 3% określiło, że spotyka się kilka razy w tygodniu i raz w miesiącu, 7% rzadziej niż kilka razy w miesiącu;
- 50% odpowiedziało, że wychowawcą spotkał się z nim w ostatnim miesiącu z własnej inicjatywy;
- 40% ankietowanych wskazało, że od 1 stycznia 2014 r. musiało czekać na spotkanie z wychowawcą dłużej niż jeden dzień, 7% czekało kilka dni (do tygodnia), 13% wskazało, że czekało tydzień lub dłużej, a 37% odpowiedziało, nie musiało czekać na spotkanie z wychowawcą;
- 97% ankietowanych wiedziało do kogo należy się zwrócić, aby spotkać się z psychologiem;
- 30% ankietowanych wskazało, że od 1 stycznia 2014 r. nie uczestniczyło w żadnym programie resocjalizacyjnym, 27% uczestniczyło w jednym programie, 20% wskazało uczestnictwo w dwóch, a 23% wskazało uczestnictwo w trzech lub więcej programach;
- 50% ankietowanych wskazało przydatność programów resocjalizacyjnych, w których uczestniczyli, po powrocie do wolności, negatywnie odpowiedziało 43%, a 7% nie udzieliło odpowiedzi.

²⁷ Zatrudnieni w AŚ – 2, oczekujący na czynności procesowe – 22, oczekujący na przetransportowanie – 12, odbywający niskie kary (okres poprzedzający zwolnienie) – 4, oczekujący na rozpatrzenie wniosku o odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego – 1, skazani na wieloletnie kary pozbawienia wolności – 1.

²⁸ Pytania zawarte w ankiecie dotyczyły: systemu odbywania kary, rodzaju i typu zakładu karnego, kontaktów z wychowawcą i psychologiem oraz udziału w programach resocjalizacyjnych.

W pojedynczych uwagach (3 osadzonych) ankietowani wskazywali m.in. na:

- utrudniony dostęp do psychologa,
- potrzebę realizacji większej liczby programów resocjalizacyjnych i możliwość wyboru programu zgodnie z zainteresowaniami,
- niewłaściwe zachowanie wychowawców (okłamywanie i przetrzymywanie korespondencji).

(Dowód: akta kontroli str. 393, 440-445)

Odnosząc się do wyników ankiet dyrektor A. Gorczyński podał w wyjaśnieniach m.in., że odnosząc się do zestawienia wyników ankiety należy stwierdzić, że większość respondentów stanowiła grupa osadzonych odbywających karę po raz pierwszy w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego, w systemie programowanego oddziaływania. W kontekście udzielonych przez respondentów odpowiedzi, które są niekiedy nierzetelne, bądź mogą wynikać z braku wiedzy na temat choćby nawet nazewnictwa, trudno dopatrywać się nieprawidłowości w pracy penitencjarnej.

Analiza wyników ankiety pozwala stwierdzić z dużym prawdopodobieństwem, o nierzetelności niektórych respondentów. Już w pierwszym z pytań odpowiedzi zostały udzielone niezgodnie ze stanem faktycznym. W zestawieniu widnieje informacja, że w systemie programowanego oddziaływania odbywa karę pozbawienia wolności 22 osadzonych, natomiast na podstawie sporządzonych w dniu 9 października 2014 roku wykazów osadzonych biorących udział w ankiecie można stwierdzić fakt, że karę w ww. systemie odbywa 25 osadzonych. Należy mieć na uwadze, że wszyscy osadzeni w dniu przeprowadzenia ankiety posiadali nadaną grupę i podgrupę klasyfikacyjną oraz skierowani byli do jednego z systemów odbywania kary. W odniesieniu do pytań związanych z kontaktem osadzonych z wychowawcą i psychologiem informuję, że każdy wychowawca minimum raz dziennie wizytuje wszystkie cele mieszkalne, tym samym spotyka się z osadzonymi – co stanowi kontakt. Ponadto osadzony ma prawo w każdym czasie zgłosić chęć rozmowy z wychowawcą lub psychologiem, na którą jest przyjmowany bezzwłocznie. Niejednokrotnie rozmowy z osadzonymi są inicjowane przez ww. personel. Osadzeni są wzywani na rozmowy między innymi w celu określenia ich samopoczucia, załatwienia spraw osobistych oraz ewentualnych potrzeb. Mając na uwadze stan faktyczny w tym dokumentację prowadzoną w jednostce oraz wyniki niniejszej ankiety można jednoznacznie stwierdzić, że osadzeni mają możliwość kontaktu z wychowawcą codziennie (w tym również z wychowawcą dyżurnym w soboty, niedziele i święta).

Mając na uwadze powyższe należy stwierdzić ze znacznym prawdopodobieństwem, że badanie przeprowadzone na próbie 30 skazanych nie jest na tyle miarodajne, aby na jego podstawie wysuwać wnioski dotyczące pracy penitencjarnej prowadzonej w Areszcie Śledczym w Międzyrzeczu. Uważam, że należy przede wszystkim odnieść się do faktów znajdujących potwierdzenie w zgromadzonej dokumentacji.

(Dowód: akta kontroli, str. 468-470)

3.10. W procesie readaptacji społecznej skazanych w AŚ, poza oddziaływaniem za pomocą programów resocjalizacyjnych, podejmowane są m.in. następujące działania:

- w ramach programu readaptacyjnego Rodzina skazani mają możliwość dodatkowo (poza regulaminowymi widzeniami) spędzić czas z bliskimi, w szczególności z dziećmi, a przede wszystkim wzmocnić więzi rodzinne

podczas spotkań organizowanych minimum 3 razy w roku (z okazji Świąt Bożego Narodzenia, Wielkanocnych oraz Dnia Dziecka). Widzenia te poprzedzone są warsztatami plastycznymi, w ramach których osadzeni wykonują upominki dla bliskich, natomiast podczas spotkania rodzinnego mają możliwość również wykonać wspólnie np. ozdoby świąteczne;

- w celu utrzymywania i zacieśniania więzi rodzinnych osadzonym z odległych jednostek (OISW w Łodzi i Wrocławia) dyrektorzy jednostki udzielają ulg w postaci dodatkowych i dłuższych widzeń, a także zezwoleń na widzenia z trzema osobami dorosłymi;
- wszystkim pracującym osadzonym, niezależnie od charakteru wykonywanej pracy umożliwiana jest codzienna kąpiel;
- wyodrębnione zostały dwa kąpiki zabaw dla dzieci, zarówno w głównej sali widzeń, jak i w pomieszczeniu do widzeń bezdзорowych (w jednym z nich, poza zabawkami, kolorowym dywanem i meblami odpowiednimi dla małych dzieci, zamontowano zjeżdżalnię), a łazienkę dla odwiedzających wyposażono w przewijak dla niemowląt.

Na podkreślenie zasługuje fakt bieżącej, intensywnej współpracy AŚ z Kuratorem zawodowym Kuratorskiej Służby Sądowej Sądu Rejonowego w Międzyrzeczu. Okres, o którym mowa w art. 164 § 1 kkw ustalono w 2012 r. dla 20 skazanych, w 2013r. dla 25, a w pierwszym półroczu 2014r. dla 31 skazanych. AŚ w ramach działań w trybie art. 164 §1 kkw, w każdym przypadku ustalenia w/w okresu przez komisję penitencjarną, nawiązuje kontakt z kuratorem sądowym Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej przy Sądzie Rejonowym w Międzyrzeczu. Kurator sądowy każdorazowo kontaktuje się z osadzonymi, przychodzi na indywidualne spotkania organizowane na terenie Aresztu, w ramach których próbuje pomóc osadzonym w rozwiązaniu ich problemów, ukierunkować ich działania i nawiązać kontakt z podmiotami zewnętrznymi. Kurator zawodowy współpracuje również z administracją Aresztu, m. in. wnioskuje o kierowanie osadzonych do nauczania lub o udzielenie przepustki.

(Dowód: akta kontroli, str. 454, 463-466, 488)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

Program resocjalizacyjny „Przebudzenie”, zatwierdzony w 2009 r. przez Dyrektora Aresztu, nie zawierał elementów wymienionych w § 3 ust. 1 pkt 8, 9 i 10 Zarządzenia nr 2/04 Dyrektora Generalnego SW z dnia 24 lutego 2004 r., tj.

- określenia kadry i miejsca niezbędnego do realizacji programu,
- wskazania źródła finansowania programu,
- określenia sposobu oceny efektów programu.

W edycjach programu „Przebudzenie” realizowanych w roku 2012 i 2013 wzięło udział 31 osadzonych. Wnioski o zgodę na reedycję oraz sprawozdania z realizacji programu były każdorazowo akceptowane przez dyrektora AŚ lub jego zastępcę.

(Dowód: akta kontroli, str. 203, 219-227)

W złożonych wyjaśnieniach dyrektor AŚ A. Gorczyński podał m.in., że program został zatwierdzony w latach 2009-2010 i przez przeoczenie nie naniesiono punktów wymaganych zarządzeniem.

(Dowód: akta kontroli, str. 476)

4. Współpraca jednostki penitencjarnej z podmiotami zewnętrznymi w zakresie readaptacji społecznej

Opis stanu
faktycznego

W celu ułatwienia społecznej readaptacji skazanych AŚ współpracował z jednostkami samorządu terytorialnego, Kuratorską Służbą Sądową, organizacjami pozarządowymi, szkołami i uczelniami, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie np.:

- z Zespołem Kuratorskiej Służby Sądowej przy Sądzie Rejonowym w Międzyrzeczu – dozór kuratorski i resocjalizacja w warunkach wolnościowych, udzielanie pomocy finansowej finansowanej ze środków FPPoPP, wspieranie osadzonych w okresie poprzedzającym ich zwolnienie (działania wykonywane na podstawie art. 164 kkw);
- z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Międzyrzeczu – działania mające na celu zmniejszenie zjawiska przemocy w rodzinie oraz kształtowanie postaw partnerstwa i szacunku wobec kobiet, realizowane w ramach programu resocjalizacyjnego;
- z Powiatowym Urzędem Pracy w Międzyrzeczu – aktywizacja zawodowa osadzonych, w ramach podpisanego porozumienia (spotkania informacyjne z osadzonymi);
- z Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Międzyrzeczu – przeciwdziałanie zjawisku bezdomności oraz aktywizacja zawodowa osadzonych, w ramach podpisanego porozumienia (spotkania z osadzonymi, wywiady w rodzinach osadzonych, pomoc finansowa, prawna i psychologiczna);
- z Nadleśnictwem Trzciel – rozwijanie zainteresowań przyrodniczych i kształtowanie świadomości ekologicznej;
- z Ośrodkiem dla Osób uzależnionych „Nowy Dworek” - udzielanie pomocy osobom uzależnionym w kształtowaniu motywacji do podjęcia leczenia oraz pomoc w przyjęciu osadzonych do Ośrodka po zwolnieniu ich z aresztu;
- z Muzeum Regionalnym w Międzyrzeczu – pogłębianie wiedzy historycznej osadzonych przez dostęp do dziedzictwa narodowego;
- z Oddziałem Terapii Uzależnienia od Alkoholu w Szpitalu dla Nerwowo i Psychicznie Chorych w Międzyrzeczu – realizacja programów readaptacji społecznej dotyczących uzależnień,
- z Biblioteką Miejską w Międzyrzeczu i Klubu Wojskowego w Międzyrzeczu – kształtowanie umiejętności kulturalnego i pożytecznego spędzania czasu wolnego, w ramach podpisanego porozumienia;
- z Parafią Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Międzyrzeczu – rozwój zainteresowań i kształtowanie postaw społecznie pożądanych, w ramach podpisanego porozumienia;
- z przedstawicielami grupy AA z Międzyrzecza – profilaktyka uzależnień w ramach grupy wsparcia;
- z terapeutami – realizacja programów readaptacji społecznej (Jak sobie radzić z agresją i przemocą, Zanim będzie za późno, ART.)

(Dowód: akta kontroli, str. 307-311, 325-333)

Realizując postanowienia porozumienia z dnia 13 czerwca 2000 r. pomiędzy Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej a Centralnym Zarządem Służby Więziennej AŚ podejmował następujące działania:

- realizował porozumienie z Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Międzyrzeczu poprzez organizowanie spotkań informacyjnych dla osadzonych oraz udzielanie informacji o schroniskach i noclegowniach, do których mogą być skierowani osadzeni po opuszczeniu jednostki;

- po uzyskaniu zgody osadzonego AŚ informował właściwy miejscowo ośrodek pomocy społecznej o terminie zwolnienia osadzonego w celu udzielenie odpowiedniej pomocy osobie zwalnianej oraz rodzinie oraz zasięgał informacji o sytuacji materialnej rodziny osadzonego.

(Dowód: akta kontroli, str. 310-311, 340-345)

Areszt Śledczy w Międzyrzeczu nie współpracował bezpośrednio z Radą Główną do Spraw Społecznej Readaptacji i Pomocy Skazanym, a współpracował z Radą Terenową w Gorzowie Wlkp. powołaną w styczniu 2011 r. Członkiem ww. Rady została Starszy Wychowawca Działu Penitencjarnego AŚ pani Ewelina Bajer, która siedmiokrotnie uczestniczyła w posiedzeniach rady terenowej.

Główne kierunki działania rady terenowej, przedstawione przez dyrektora AŚ, obejmują:

- integrację działań administracji rządowej, samorządowej, instytucji i stowarzyszeń w zakresie zapobiegania przestępczości i społecznej readaptacji skazanych;
- opracowanie „mapy” pomocy postpenitencjarnej na obszarze właściwości Sądu Okręgowego w Gorzowie Wlkp.,
- ocenę potrzeb i efektów realizowanych programów korekcyjno-edukacyjnych i terapeutycznych;
- ocenę stanu wykonywania kary ograniczenia wolności i pracy społecznie użytecznej na terenie swojej właściwości oraz ustalanie potrzeb dla prawidłowego wykonywania kar;
- analizę wykorzystania środków finansowych z FPP.

(Dowód: akta kontroli str. 339, 458-461, 486-487, 458-459)

Podczas prac komisji penitencjarnej dyrektor AŚ nie korzystał z możliwości zaproszenia doradcy spoza jednostki penitencjarnej. Nie korzystał również z prawa do powołania innych organów kolegialnych poza komisją penitencjarną, mogących podejmować działania związane z oddziaływaniem na skazanych.

Dyrektor AŚ wyjaśnił, że ze z uwagi na stałą i aktywną współpracę z organizacjami, instytucjami, i kościołami biorącymi aktywny udział w wykonywaniu kar, środków karnych zabezpieczających i zapobiegawczych w AŚ, nie widział potrzeby uczestnictwa przedstawicieli podmiotów zewnętrznych ani powoływania innych organów kolegialnych poza komisją penitencjarną.

(Dowód: akta kontroli str. 458-459, 476-477)

5. Wykorzystanie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej

Opis stanu
faktycznego

W kontrolowanej jednostce nie opracowano odrębnych kryteriów przyznawania pomocy osadzonym ze środków Funduszu.

W okresie objętym kontrolą w AŚ ze środków FPPoPP wydatkowano łącznie 145,2 tys. zł, z tego:

- w 2012 r. - 62,8 tys. zł, tj. 96,6% przychodów zrealizowanych w 2012 r. (65 tys. zł). Stan środków na koniec 2012 r. wynosił 16,4 tys. zł,
- w 2013 r. - 47,0 tys. zł, tj. 122,8% przychodów zrealizowanych w 2013 r. (52,2 tys. zł). Stan środków na koniec 2013 r. wynosił 4,5 tys. zł,
- w 2014 r. (do dnia 30 czerwca) - 18,3 tys. zł, tj. 70,4% przychodów zrealizowanych do 30 czerwca 2014 r. (26 tys. zł). Stan środków pieniężnych na koniec I pół. 2014 r. wynosił 12,2 tys. zł,

W jednostce penitencjarnej sporządzano i przekazywano do Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Szczecinie kwartalne pomocnicze sprawozdania z wykorzystania Funduszu, stosownie do postanowień § 34 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 lutego 2014 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej²⁹.

(Dowód: akta kontroli, str. 346-361, 369-390)

W latach 2012-2013 udzielono łącznie 1304 świadczeń z Funduszu dla 980 osadzonych³⁰. Średnia kwota pojedynczego świadczenia wyniosła 89,4 zł w 2012 r. i 103,6 zł w 2013 r. Najwięcej świadczeń udzielono w związku z pokrywaniem kosztów organizacji i udzielania pomocy rzeczowej w formach określonych rozporządzeniem w sprawie FPPoPP – łącznie 332 świadczenia na kwotę 17,8 tys. zł³¹, oraz na udzielanie świadczeń pieniężnych na cel wskazany przez organ udzielający pomocy w szczególnie uzasadnionych wypadkach – łącznie tj. 329 świadczeń na kwotę 16,8 tys. zł³². Największy udział w wydatkach Funduszu miało finansowanie szkoleń i kursów podnoszących kwalifikacje zawodowe – łącznie 67 świadczeń na kwotę 67,4 tys. zł (53,8% wydatków z Funduszu w latach 2012-2013).

(Dowód: akta kontroli, str. 362-365)

Analiza dokumentacji dotyczącej 26 wydatków sfinansowanych ze środków FPPoPP na łączną kwotę 61,9 tys. zł (w 2012 r. – 21,7 tys. zł, w 2013 r. - 35,5 tys. zł i 4,7 tys. zł w I półroczu 2014 r.) wykazała, że środki finansowe wydatkowano na cele określone w art. 43 § 8 pkt 2 kkw oraz § 28 ww. rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie FPPoPP.

(Dowód: akta kontroli, str. 366-368)

W okresie od 1.01.2012 r. do 30.06.2014 r. dyrektor AŚ zaakceptował 995 wniosków o udzielenie pomocy w ramach FPPoPP, z tego w 2012 r. - 448 wniosków, w 2013 r. - 410 i 137 w I półroczu 2014 r. Wszystkie wnioski złożone były przez osadzonych. W AŚ nie prowadzi się ewidencji wniosków rozpatrzonych negatywnie³³. Analiza wybranych losowo 6 wniosków wykazała, że negatywne rozpatrzenie było zasadne.

(Dowód: akta kontroli, str. 391-392)

IV. Wnioski

Wnioski pokontrolne

Przedstawiając powyższe oceny i uwagi wynikające z ustaleń kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli³⁴, wnosi o dostosowanie programu „Przebudzenie” do wymogów formalnych, o których mowa w Zarządzeniu nr 2/04 Dyrektora Generalnego SW z dnia 24 lutego 2004 r.

²⁹ Dz. U. poz. 189. Poprzednio rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 stycznia 2012 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej (Dz. U. poz. 49).

³⁰ W 2012 r. 691 świadczeń dla 493 osadzonych, w 2013 r. 613 świadczeń dla 487 osadzonych.

³¹ W 2012 r. 178 świadczeń na kwotę 9,4 tys. zł, w 2013 r. 154 świadczenia na kwotę 8,4 tys. zł.

³² W 2012 r. 173 świadczenia na kwotę 9,4 tys. zł, w 2013 r. 156 świadczeń na kwotę 7,4 tys. zł.

³³ Wnioski przechowywane są w dokumentacji osadzonych. Kontrolującym przedstawiono 2 wnioski z 2012 r., 11 wniosków z 2013 r. i 14 wniosków złożonych w 2014 r.

³⁴ Dz. U. z 2012 r., poz. 82 ze zm.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Zielonej Górze.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykonania wniosku

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykonania wniosku pokontrolnego oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Zielona Góra, dnia 1 grudnia 2014 r.

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Zielonej Górze

Kontroler:
Oskar Zadrejko
główny specjalista kontroli państwowej

Dyrektor
Zbysław Dobrowolski

.....
podpis

.....
Podpis